

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 7

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 70 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 4-iyulda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori

Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIU professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori

Xajiye Baxtiyor Dushaboyevich, i.f.d., TDIU professori

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., (PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., (PhD) TAQU katta o'qituvchisi

Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya

Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, PhD, professor of TDIU

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Avtosanoat korxonalari marketing strategiyasini takomillashtirish yo'llari.....	16
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, Zayniddinova Umida Djalolovna	
Mamlakat raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda maxsus iqtisodiy zonalar omilidan foydalanish istiqbollari	26
Izbosarov Boburjon Baxriddinovich, Abdurasulov Ravshanbek Xotam o'g'li	
Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institutsional tahlili	32
Bahridinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili	37
Turgunov Odilbek Maripovich	
Etnografik turizmni tashkil etishning xorij tajribasi	41
I. Axmedov	
Xizmatlar sohasining milliy iqtisodiyotdagi rolini tahlil qilishning zamonaviy yondashuvlari.....	46
Xusanov Murodjon Sunnatullayevich	
Iqtisodiy o'sish tushunchasi va uning rivojlanish tarixi	54
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni takomillashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirish	59
Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich	
O'zbekistonda aholi bandligini ta'minlashda oilaviy tadbirkorlikning o'rni	65
Baymanova Mavlyuda Djurayevna	
The Effect of Students' Financial Status on Academic Performance in Uzbekistan	70
Alimov Damirjon Odilovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasida tadbirkorlik faoliyatining o'rni.....	76
Jusupova Anjim Tansiqbaevna	
Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	82
Sohibjamol Abirkulova	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish.....	87
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalar hisobi va auditi bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari	92
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li	
O'zbekiston Respublikasi budjetining shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi	97
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
Mamlakat sanoatining barqaror rivojlanishida energosamaradorlikning roli	104
J. J. Yaxshilikov	
Сравнительный анализ состояния сферы услуг в регионах Андижанской области	109
Мусабоев Рустам Алижонович	
Hududlarda aholi bandligini oshirish va kambag'allikni qisqartirishda ishlab chiqarish sanoatining o'rni (Qashqadaryo viloyati misolida).....	114
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Baxronov Baxriddin Najmiddinovich	

Banklarning qimmatli qogʻozlar bozoridaqi faoliyatini takomilashtirish yoʻllari.....	118
Ermatov Utkirbek Baxodirjonovich	
Развитие цифровой экономики в Узбекистане, ее плюсы и минусы	122
Раупова Мухлисахон Ибрахимжон кизи, Мамбетова Мадина Зоҳид кизи, Алижоновa Малика Алижон кизи, Хакимова Нигора Бахтиёрoвнa	
Investment Management is an Important Factor of Economic Development.....	127
Yuldasheva G. A., Ziyayev Dilshodjon	
Oʻzbekistonda moliyaviy texnologiyalar sanoatining rivojlanish istiqbollari.....	130
Rustamov Jasurbek Ravshanbek oʻgʻli	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BUDJETINING SHAKLLANISHIDA EGRI SOLIQLARNI UNDIRISHNING FISKAL SAMARADORLIGI

Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna

TDIU doktoranti

Annotatsiya: Egri soliqlar bugungi kunda aksariyat davlatlar singari, O'zbekiston Respublikasida ham davlat budjetini shakllantirishdagi eng istiqbolli soliqlardan biri hisoblanadi. U soliq tizimining ajralmas qismi bo'lib, yuqori fiskal samaraga egadir. Soliq to'lovchilari soliqlarni to'g'ri hisoblash va o'z vaqtida soliqlarni to'lash soliq qonunchiligini buzilish holatlarini kamayishiga zamin yaratadi. Bu borada bir qator muammolar mavjud bo'lib, ushbu maqolada uni bartaraf etish jihatlarga e'tibor beriladi.

Kalit so'zlar: davlat byujjeti, QQS, aksiz solig'i, bojxona boji, soliq nazorati, soliq tizimi, soliq islohoti, soliq siyosati, soliqqa tortish, soliq ma'murchiligi, soliq to'lovchi, soliq imtiyozlari.

Abstract: Indirect taxes are one of the most promising taxes in the formation of the state budget in the Republic of Uzbekistan, since today in most countries they are an integral part of the tax system and have high fiscal efficiency. Correct calculation of taxes and timely payment of taxes by taxpayers will reduce cases of violations of tax legislation. There are a number of problems in this regard, and this article will discuss aspects of their elimination.

Key words: state budget, VAT, excise tax, customs duty, tax control, tax system, tax reform, tax policy, taxation, tax administration, taxpayer, tax benefits.

Аннотация: Косвенные налоги являются одним из наиболее перспективных налогов при формировании государственного бюджета в Республике Узбекистан, так как сегодня в большинстве стран они являются неотъемлемой частью налоговой системы и обладают высокой фискальной эффективностью. Правильный расчет налогов и своевременная уплата налогов налогоплательщиками позволяют снизить случаи нарушений налогового законодательства. На этот счет существует ряд проблемы, и в данной статье речь пойдет об аспектах их устранения.

Ключевые слова: государственный бюджет, НДС, акциз, таможенная пошлина, налоговый контроль, налоговая система, налоговая реформа, налоговая политика, налогообложение, налоговое администрирование, налогоплательщик, налоговые льготы.

KIRISH

Ma'lumki, O'zbekiston bozoridagi tovar va mahsulotlar sotishda muhim ulush import qilinadigan turlardan iborat, shuning uchun ham olinadigan soliq tushumlarining yuqori ulushi aynan bilvosita soliqlar hisobidan shakllanadi. To'g'ri soliqqa tortilmagan, qayd etilmagan daromadlar egri soliqlarga tortiladi. Shunday qilib, egri soliqlar shu kungacha budjet daromadlarining eng yuqori qismini tashkil etadigan soliq turi hisoblanib, budjet tizimining bargaror va bitmas-tuganmas shakllantiruvchi manbalaridan biri hisoblandi.

Egri soliqlar davlatga uchun jozibadordir, chunki ularning xazinaga tushadigan tushumlari soliq to'lovchilarning moliyaviy faoliyati bilan bevosita bog'liq emas va yuqori fiskal samaraga ega. 2024-yilda bilvosita soliqlar Davlat budjeti daromadlarning asosiy qismini tashkil qilib, umumiy daromadlar prognozining 41,3 foizini tashkil etadi. Qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha tushumlar 74,0 trln so'mni, aksiz solig'i bo'yicha tushumlar 22,7 trln so'mni, yoki bojxona bojlari bo'yicha tushumlar 14,8 trln so'mni tashkil etadi. 2024-yilda Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlari taqchilligi 3,1 foiz miqdorida prognoz qilinayotgan bo'lib, 2025–2026-yillarda taqchillik 1,8-2,2 foizgacha pasayishi prognoz qilingan¹. Respublikamizda iqtisodiy

1 Budjetnoma 2024–2026-yil. Toshkent 2023-yil.

o'sishni izchil davom ettirilishi, fiskal siyosatning yuritilishi orqali barqarorlikni ta'minlanishi hisobiga erishilmoqda. Hozirgi kunda izchil olib borilayotgan soliq siyosati oldingi xususiyatlari bilan ajralib turishi bilan ahamiyatlidir. Shuning uchun ham soliqlarni undirish islohotlari bilan bog'liq tadqiqotlarga bo'lgan ehtiyoj yanada ortib bormoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Soliqlar nazariyasining xorijiy vakillari orasida bir qator tadqiqotchilar mavjud, ular orasida: Ch. Adams, D.Lokk, U. Peti, A. Smit, D. Rikardo, J. Keyns, J. B. Say, N. Kanar, P. Pru-don, F. Lassalus, K. Pay, A. Sheffle, A. Vagner, A. Kurno, R. Mayer, K. Viksel, M. Pantaleone, F. Kontigliani, E. Seligman, A. Marshall, P. Samuyelson, G. R. Musgrave, K. Makkonnell, S. Bru va soliqqa tortish nazariyasini rivojlantirishga o'z hissasini qo'shgan hozirgi zamon xorijiy iqtisodchi olimlaridan De-Fovill, F. Lassal, Bryu, M. Blaug, P. Samuelson, K. Makkonnell, Menkyu va boshqalarning ilmiy asarlarida yoritilgan.

Soliq nazariyasi, soliqlarni o'rganish tarixi, metodologiyasi va amaliyotining ayrim masalalari bo'yicha zamonaviy rossiyalik iqtisodchilardan N.N. Tyupakov, Yu.N.Pavlenko, M.R. Pinskaya, D.A. Artemenko, M.O.Kleymenova, Ye.N Golik, G.P Tolstopyatenko, A.V. Ugryumov, A.F. Xapilin, I.A.Sidilin va boshqalar egri soliq undirishning nazariy jihatlarini o'rganishga bag'ishlangan.

Mamlakatimiz milliy soliq tizimi va soliqqa tortish amaliyotini rivojlantirishga munosib hissa qo'shib kelayotgan olim va amaliyotchi mutaxassislarimizdan A.H.Toshqulov, S.K.Xudoyqulov, T. Malikov, Sh. Gataulin, I. Zavalishina, I. Niyazmetov, X. Sobirov, Sh. Toshmatov, B. Toshmurodova, N. Xaydarov, Q. Ahyoyevlarni ilmiy ishlarini ham misol keltirish mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Egri soliqlarning undirishga oid tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Soliq islohotlarining rivojlanish tendensiyalarini umumiylikdan individuallikka va aksincha tartibda deduksion yoki induksion usullardan foydalanish samara bersa, abstrakt-mantiqiy fikrlash usuli esa, jarayonni tizimli tahlil qilishda ahamiyatlidir. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullarini keng foydalaniladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Davlat budjetini shakllantirishda soliq tushumlarining yuqori ulushi bilvosita soliqlar hisobidan to'ldiriladi. To'g'ri soliqqa tortilmagan, qayd etilmagan daromadlar egri soliqlarga tortiladi. Shunday qilib, egri soliqlar shu kungacha budjet daromadlarining eng yuqori qismini tashkil etadigan soliq turi hisobladi.

Soliq tizimini isloh qilish uchun bir qator siyosatchilar bir qator maqsadlar belgilashni e'tirof qildilar. Bularning ichida eng muhimlari: nisbatan soddalik (simplicity), barqarorlik (stability), adolatlilik (fairness fairness), daromadlarni muvozanatli taqsimlash (adequate revenue) va iqtisodiy samaradorlik (economic efficiency), fiskal samaradorlik (fiscal efficiency) kabi tamoyillar asosidagi pirovard maqsadlar ilgari surilishini e'tirof etadilar (C.Alan Garner)². Soddalilik soliq ma'murchiligini takomillashtirish maqsadida soliqlarni hisoblash va budjetga o'tkazishdagi xarajatlarni kamaytirish orqali davlat moliyaviy faoliyatida iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun shart-sharoitlar yaratadi. Shuningdek, soliq tizimining soddaliligi soliq to'lovchilarning soliqlar to'g'risidagi bilimlarini, soliq madaniyatini oshirishga imkoniyatlariga ega bo'ladi. Buning natijasida soliq to'lovchilar soliqlarni to'g'ri hisoblash va o'z vaqtida soliqlarni to'lash soliq qonunchiligini buzilish holatlarini kamayishiga zamin yaratadi. Egri soliqlarning undirilishining asosiy maqsadi va funksiyasi fiskal funksiya hisoblanadi. Fiskal samaradorlik soliq yukining budjetga egri soliqlar tushumlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish hisoblanadi.

Respublikamizda iqtisodiy o'sishni izchil davom ettirilishi, fiskal siyosatning yuritilishi orqali barqarorlikni ta'minlanishi hisobiga erishilmoqda. 2030-yilga qadar iqtisodiyot hajmini 2 barobar oshirish va "daromadi o'rta chadan yuqori bo'lgan davlatlar" qatoriga kirish uchun yalpi ichki mahsulot hajmini 160 milliard AQSH dollarga va aholi jon boshiga daromadlarni 4 ming dollarga yetkazish, kelgusi 7 yilda asosiy kapitalga 250 mlrd AQSH dollardan ortiq investitsiyalarni o'zlashtirish va unda 110 mlrd AQSH dollardan ortiq xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, 2030-yilga borib yillik eksport hajmini esa 45 mlrd AQSH dollarga yetkazish, Davlat qarzini yalpi ichki mahsulotga nisbatan 50 foizdan oshirmaslik vazifasini ta'minlash maqsad qilingan.

Quyidagi 1-jadvalda iqtisodiy o'sishdan kelib chiqib 2025–2026-yillarda Davlat budjeti daromadlari prognozi va mo'ljallari keltirilgan.

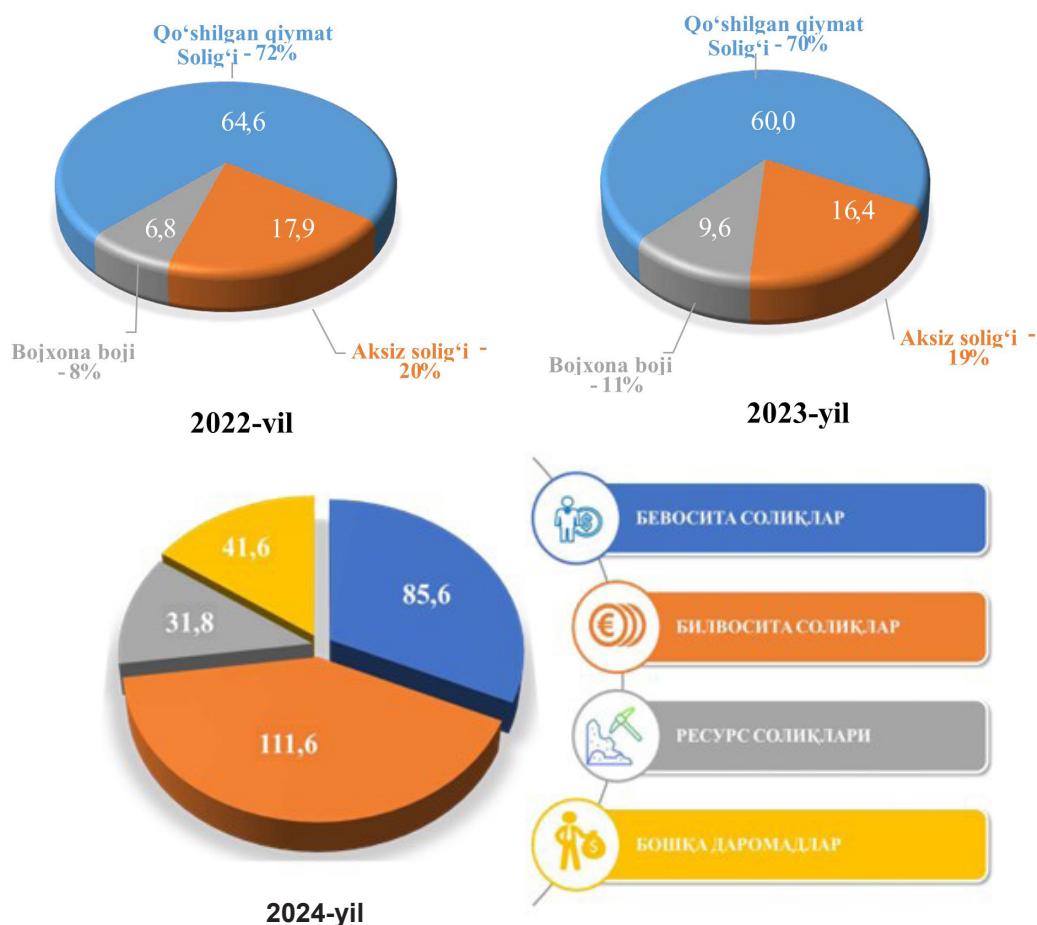
² C. Alan Garner Consumption Taxes: Macroeconomic Effects and Policy Issues

1-jadval: Soliq turlari bo'yicha Davlat budjeti daromadlari prognozi va mo'ljallari, trln so'm³

Soliq turlari	2023-yil	2024-yil prognoz	2025-yil mo'ljal	2026-yil mo'ljal
Bevosita soliqlar	73,3	85,6	102,8	120,4
Bilvosita soliqlar	85,9	111,6	144,0	163,4
Resurs soliqlari	28,3	31,8	35,7	39,9
Boshqa daromadlar	41,6	41,6	48,5	55,3

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, davlat budjeti daromadlari 2023-yil 85,9 trln so'mni, 2024-yil prognozi 111,6 trln so'mni tashkil qilib, 2025-yilda 144,0 trln so'mdan 2026-yilda 163,4 trln so'mga oshishi mo'ljallangan bo'lib, eng yuqori qismi bilvosita soliqlarga to'g'ri keladi. Fikrimizcha bunday o'sishlarning prognoz qilinishiga qo'shilgan qiymat solig'i zanjirining yaxlitligini va uzuluksizligini ta'minlash maqsadida ayrim imtiyoz - larning, masalan, dori vositalari, tibbiyot va veterinariya xizmatlari buyumlari va xizmatlari uchun imtiyozlarini bekor qilinishi, shuningdek, ayrim oziq-ovqat xamda nooziq-ovqat mahsulotlarining, yangi qurilish texnikalari hamda yuk tashish transport vositalari, turizm xizmatlaridagi bojxona to'lovlari imtiyozlarning muddati tugayotganligi, shuningdek, soliq siyosati va ma'muriyatchiligiga oid bir qator o'zgartirishlar sabab bo'lmoqda.

Quyidagi diagrammalar yordamida 2022–2024-yillarda davlat budjeti tuzilmasini tahlil qilishimiz mumkin.

1-rasm: Egri soliqlarning 2022–2023-yil Davlat budjeti daromadlari bajarilishi, 2024-yil prognozi (trln so'm)⁴

1-rasmda ko'rinib turibdiki egri soliqlardan qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha tushumlar ancha yuqori bo'lib, prognoz ko'rsatkichlari 2022-yilga nisbatan 4,7 trln so'm kam yoki 92,8 foizga bajarilgan. Haqiqatan ijrosi 60,0 trln so'm bo'lishi kutilgan. Fikrimizcha, energoresursni qazib chiqarish, shuningdek, qayta ishlash hajmi pasayishi va tariflarni kechiktirilishi ta'sir ko'rsatgan. Nomaqbul ob-havo tufayli korxonalarning xarajatlari oshib ketishi, jahon bozorlarida paxta, don va kimyoviy o'g'itlar narxi pasayishi hamda soliq tushumlari yo'qotilishiga olib kelgan. Aksiz solig'i bo'yicha tushumlar esa belgilangan prognoz ko'rsatkichlariga nisbatan 1,5 trln so'm

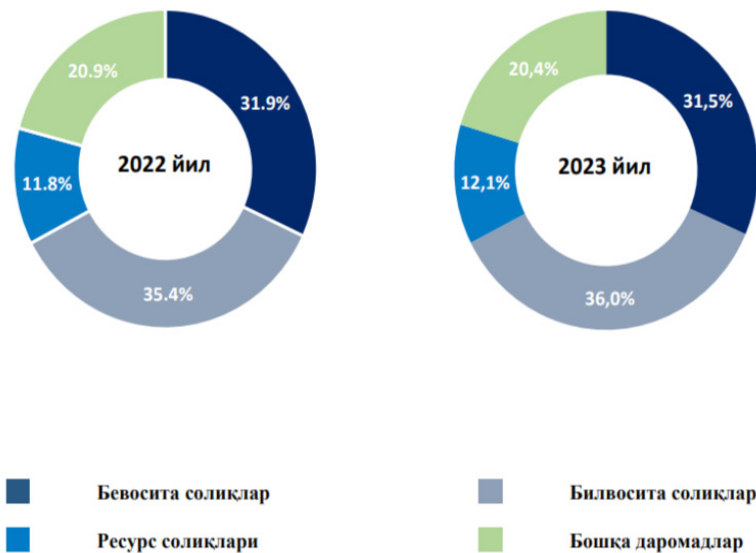
3 O'zbekiston Respublikasi moliya va iqtisodiyot vazirligi Budjetnoma 2024–2026-yil ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

4 O'zbekiston Respublikasi moliya va iqtisodiyot vazirligi Budjetnoma 2024–2026 yil ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

kam bo'lib 91,7% bajarilgan. Haqiqatan esa 16,4 trln so'mni tashkil etadi. Bu ko'rsatkich 2022-yil daromadlarga qaraganda 2,9 trln so'mga oshgan bo'lib, 21,8 foizni tashkil etadi. Aksiz solig'i tushumlarni prognozga ko'ra kamayganligi ob-havoning juda sovuq bo'lganligi oqibatida avtomobillarga yoqilg'i quyish shaxobchalari ma'lum vaqt ishlamaganligi, shu bilan birga, AI-80 avtobenzing aksiz solig'i "nol" stavkada bo'lganligi ham ta'sir ko'rsatgan, deb hisoblaymiz. Tahlil natijalaridan bojxona bojlarning tushumlari mo'jallangan prognozga ko'ra 2,8 trln so'mga oshgan bo'lib, 142,0 % bajarilgan. Prognozda 9,6 trln so'm bo'lishi kutilgan. 2022-yil daromadlariga qaraganda 3,8 trln so'mga, ya'ni 66,8 % ko'payganini ko'rishimiz mumkin.

2022-2023 йилларда давлат бюджети даромادلари тuzilmаси

2-rasm: Soliq turlari bo'yicha 2022-2023-yillarda davlat budjeti daromadlari tuzilmasi⁵

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2022-yilda davlat budjeti daromadlarining shakllanishida bilvosita soliqlar 35,4 foizni, 2023-yilda 36,0% foizni tashkil etib sezilarli ravishda oshgan. Shuningdek, davlat budjeti daromadlari tarkibi bevosita soliqlar ulushi 31,6 foiz, bilvosita soliqlar 35,9 foiz, resurs to'lovlari va mol-mulk solig'i 12,1 foizni tashkil etib, bilvosita soliqlarning salmog'i yuqoriligini ko'rishimiz mumkin.

Fikrimizcha, bunga asosiy sabab soliq to'lovchilarning soni yildan yilga oshib borayotganligi ta'sir ko'rsatadi. Quyidagi 2.2-jadvalda bilvosita soliq turlari bo'yicha 2018-2024 yillar mobaynida soliq to'lovchilar sonini tahlil qilishimiz mumkin.

2-jadval: Respublika bo'yicha 2018-2024-yillarda bilvosita soliq turlari bo'yicha to'lovchilar soni (nafar)⁶

Ko'rsatkichlar	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Respublikada jami bilvosita soliq to'lovchilar soni	39043	88149	119329	148130	14990	169039	188088
shu jumladan							
QQS to'lovchilari soni	38 745	84 479	115 572	143 701	145410	164449	183488
Aksiz solig'i to'lovchilari soni	298	3 670	3 757	4 429	4580	4590	4600

2-jadval tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, respublikada jami bilvosita soliq to'lovchilar soni 2018-yilga nisbatan 2024-yilda soliq to'lovchilar soni qariyb 4,5 baravar oshgan. Bilvosita soliq to'lovchilarning aksariyat qismi qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilarini tashkil etib, 2018-yildan boshlab qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari soni keskin oshgan. Bunday o'zgarishga sabab 2017-yil 18-iyuldagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"⁷gi PF-5116-sonli farmoni binoan soliq ma'murchiligi tizimida eng ilg'or axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish ustuvor vazifa etib belgilanganligidir.

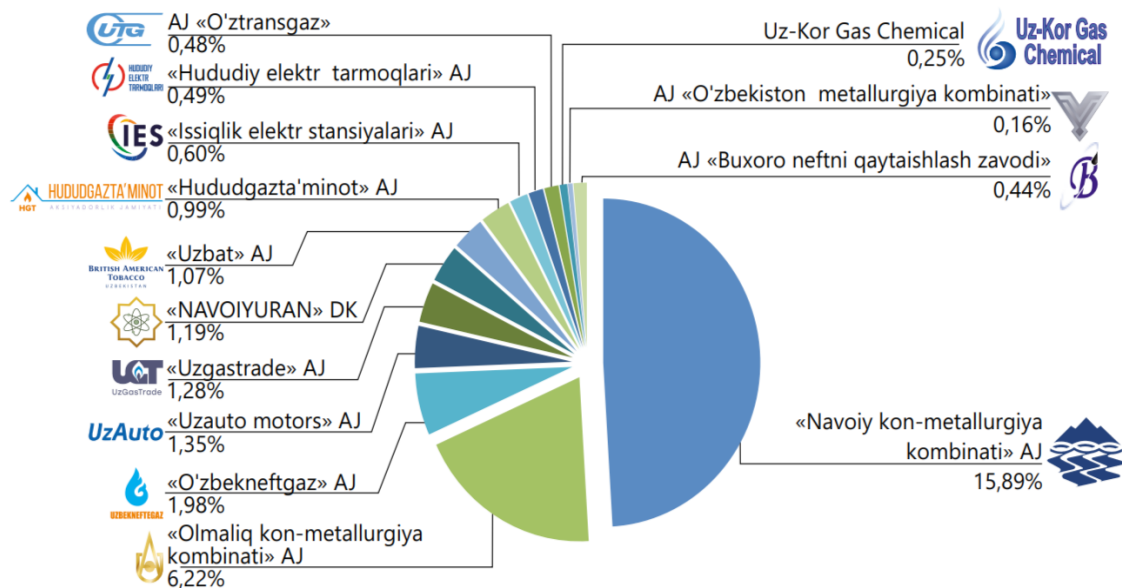
⁵ O'zbekiston Respublikasi moliya va iqtisodiyot vazirligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

⁶ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va www.stat.uz sayti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

⁷ <https://lex.uz/docs/3271159>

Quyidagi 3-rasmda O'zbekiston Respublikasi davlat budgetining yirik soliq to'lovchilarining ulushi keltirilgan.

ЙИРИК СОЛИҚ ТЎЛОВЧИЛАРНИНГ ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI DAVLAT БЮДЖЕТИДАГИ УЛУШИ, 2023 ЙИЛГИ ИЖРОСИ*, %

Manba: Iqtisodiyot va moliya vazirligi⁸

Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchi yuridik shaxslar soni 2023-yilda 164,4 mingtani tashkil etib sezilarli 11,6 foizga, jami 183,5 mingta ko'paygan. Fikrimizcha bunday ijobiy o'zgarishlarining sabablaridan biri QQS undirish mexanizmini raqamlashtirish borasida ulkan ishlar olib borilganligi, shuningdek QQS bo'yicha yagona avtomatlashtirilgan tizimi QQS to'lovchilari reyestri shakllantirilganligidir. Shuningdek, QQS manfiy tafovut summalari "my.soliq.uz" portali orqali qoplanadi. QQS to'lovchilarining 93 foizi elektron hujjat aylanish tizimidan foydalani-shi ham ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda.

Ma'lumki, dunyoning deyarli barcha mamlakatlari singari O'zbekiston Respublikasida ham soliq tizimida egri soliqlar budget daromadlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu jarayonni quyidagi jadval orqali ko'rishimiz mumkin (3-jadval).

3-jadval: Egri soliqlar tushumlarining 2017–2023-yillar dinamikasi tahlili (mlrd. so'm)⁹

Ko'rsatkichlar	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2022-yilga nisbatan farq	%
Respublika bo'yicha jami	37750,9	54202,8	83323,9	103561,7	127970,4	201863,7	29856,9	29856,9	114,8
shu jumladan:									
soliq tushumlari	33 885,8	49 941,8	80 229,5	97 979,1	120 162,5	71390,2	83325,8	11935,6	116,7
QQS	8 634,1	13 734,8	23 660,7	20 485,6	25 572,1	52189,4	57885,3	5695,9	110,9
Aksiz solig'i	6 138,4	6 547,3	11 603,0	10 838,8	12 778,9	13455,0	15834,4	2379,3	117,7
Bojxona boji	1 784,6	1 543,9	2 105,1	2 086,4	4 819,0	5745,7	9606,1	3860,4	167,2

3-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2017-yilga nisbatan 2023-yilga egri soliq tushumlari qariyb 3 baravarga oshgan. 2023-yilda bilvosita soliq tushumlari 83,32 trillion so'mga yetib, shundan qo'shilgan qiymat solig'ining ulushi 57,9 trillion so'm, aksiz solig'i 15,8 trillion so'mni tashkil etadi. 2023-yilda 2022-yilga nisbatan 11935,6 farq mavjud.

⁸ Daryo.uz

⁹ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va www.stat.uz sayti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Vazirlik tahliliga ko'ra, o'tgan yili qo'shilgan qiymat solig'idan manfiy farqni qoplash uchun soliq to'lovchilarga 21,6 trillion so'm miqdorida QQS va keshbek so'mmalari qaytarib berilgan. "Energoresurs qazib chiqarish, qayta ishlash hajmining kamayishi, dunyo bozorida paxta tolasi, don va kimyoviy o'g'itlar narxi pasayishi hamda yil boshida kuzatilgan anomal sovuq sharoitida korxonalar xarajatining oshishi va korxonalar faoliyatining vaqtincha to'xtatilganligi soliq tushumlari yo'qotilishiga olib keldi. Shu bilan birga, mahalliy korxonalar tomonidan ishlab chiqariladigan va tadbirkorlik subyektlari tomonidan yakuniy iste'molchilarga sotiladigan AI-80 ruso'mli avtobenzin mahsuloti uchun aksiz solig'ining "nol" stavkasi belgilanishi hisobiga 2023-yilda tadbirkorlik subyektlari ixtiyorida 1,3 trillion so'm qoldirildi", – deya holatni izohlagan Iqtisodiyot va moliya vazirligi.

Egri soliqlar tushumlariga ta'sir etuvchi omillarni quyidagi rasmdan ko'rishimiz mumkin (4-rasm):

4-rasm: Egri soliqlar bo'yicha budjetga tushumlar darajasiga ta'sir etuvchi omillar

Yuqoridagi 4-rasmdan ko'rishimiz mumkinki, egri soliq tushumlariga bir qator omillar, jumladan, ma'muriy, iqtisodiy va ijtimoiy omillar ta'sir ko'rsatadi. Egri soliq tushumlariga ta'sir etuvchi ma'muriy omillarga asosan soliq mexanizmining qonunchilik bazasini shakllanishi, egri soliqqa tortish mexanizmi va soliq ma'murchiligining takomillashganligiga bog'liqdir.

Hozirgi sharoitda ma'muriy omillarni o'zida mujassamlashtiruvchi soliq mexanizmi qonunchilik bazasini shakllantirish, elektron hisobvara-faktura tizimining joriy etilishi QQS bo'yicha soliq ma'murchiligini takomillashtirish bo'yicha bir qator islohotlar olib borilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, hozirgi vaqtda egri soliqlar, ayniqsa QQS ko'pgina rivojlangan mamlakatlar singari O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti rivojlantirish uchun katta ahamiyatga ega. Qo'shilgan qiymat solig'i davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning ishonchli va barqaror bazasi bo'lib hisoblanadi. Shuning uchun elektron hisobvara-faktura mexanizmini joriy etish; soliq to'lovchilari uchun zamonaviy soliqqa tortish qoidalarini ishlab chiqish muhim hisoblanadi.

Mavjud muammolarni o'rganib, muammolarni bartaraf etish uchun elektron hisobvara-fakturalardan foydalanish, solik to'lovchilar va soliq organlari bilan aloqalarini qisqartirish, buning uchun elektron hujjat aylanishini yaratish va soliq hisobotini avtomatik ravishda tuzish imkoniyatini ta'minlash lozim. Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish qulay shart-sharoitlarni yaratish va soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish maqsadida yangi elektron xizmatlar ishlab chiqish, shuningdek soliq bo'yicha maslahatlar olish va soliq qonunchiligidagi yangiliklar bilan tanishishtirish va eng yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash va kengaytirishdan lozim. Ushbu siyosatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi soliq to'lovchilarning vaqt yo'qotilishini minimallashtirish, solik organlari bilan o'zaro munosabatlarni imkon qadar qulay qilish xamda soliq tizimini yanada takomillashtirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. O'zbekiston Respublikasi 2019-yil 30-dekabrdagi O'RQ-599-son Qonuni bilan dasdiqlangan. lex.uz/docs/4674902
2. O'zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi. O'zbekiston Respublikasi 2013-yil 26-dekabrdagi O'RQ360son Qonuni bilan dasdiqlangan. lex.uz/docs/2304138
3. O'zbekiston Respublikasining "Soliq va budjet siyosatining 2023-yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-812-son Qonuni.lex.uz/docs/6333246
4. Голик Е. Н. Цифровизация администрирования НДС в системе обеспечения экономической безопасности doi: 10.22394/2079-1690-2021-1-2-103-109
5. Карпова О. М. Трансформации налога на добавленную стоимость в условиях форсированной цифровизации российской экономики текст научной статьи по специальности "экономика и бизнес" журнал Вестник Томского государственного университета. Экономика2019В
6. Что такое цифровизация? URL: <https://www.e-xecutive.ru/management/itforbusiness/1989667-chto-takoe-tsifrovizatsiya?scrolltop=1832> (дата обращения: 25.01.2019
7. <https://www.interfax.ru/world/813644>
8. https://api.mf.uz/media/document_files/budjetnoma_2024-2026
9. <https://daryo.uz/k/2024/05/30/ozbekistonliklar-2023-yilda-davlat-byudjetiga-qancha-soliq-tolagani-malum-boldi> www.stat.uz.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

